

Оптимізація витрат підприємства: сутність, складові та методи

Олена Декалюк¹, Лариса Федоришина²

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2025	Економіка	338.583+657.471

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14987274>

Анотація. В статті актуалізовано питання оптимізації витрат підприємства. Встановлено, що необхідність оптимізації витрат викликана низкою чинників: зростанням вартості ресурсів, конкурентним тиском, зниженням прибутковості, появою інвестиційних можливостей, змінами в законодавстві та податковій політиці, нестабільністю ринкового середовища та ін. Визначено етапи процесу оптимізації витрат підприємства: аналіз поточних витрат, визначення ключових проблем та зон для оптимізації, розробка стратегії оптимізації витрат, впровадження заходів з оптимізації витрат, контроль та оцінювання ефективності впроваджених заходів. Охарактеризовано основні методи оптимізації витрат на підприємствах та методи управління витратами. Наведено складові процесу оптимізації витрат (аналіз, планування, організація, облік, мотивація, контроль та регулювання). Обґрунтовано рекомендації щодо оптимізації витрат підприємства в сучасних умовах.

Ключові слова: витрати, оптимізація витрат, управління витратами, методи управління витратами, методи оптимізації витрат, контроль витрат, прибутковість.

Enterprise cost optimization: essence, components and methods

Annotation. The article updates the issue of optimizing enterprise costs. It is established that the need for optimizing costs is caused by a number of factors: increasing resource costs, competitive pressure, declining profitability, the emergence of investment opportunities, changes in legislation and tax policy, instability of the market environment, etc.

The purpose of the article is to consider the essence of the process of optimizing enterprise costs, its constituent elements, methods and the development of recommendations for optimizing costs in modern business conditions.

The stages of the process of optimizing enterprise costs are determined: analysis of current costs, identification of key problems and areas for optimization, development of a cost optimization strategy, implementation of cost optimization measures, control and evaluation of the effectiveness of the implemented measures. It is noted that this process should not end with control and evaluation of the effectiveness of the implemented measures; it should be an

¹ кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту, Університет економіки і підприємництва, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7100-5288>

² доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8852-0649>

improvement in the cost management process on an ongoing basis in order to maintain the achieved cost level and find new opportunities to increase efficiency. In this context, it is worth conducting a regular audit of costs and financial indicators, using flexible approaches to cost management, introducing a system of employee motivation to reduce costs and increase productivity, constantly analyzing the market and adapting to changes.

The main methods of optimizing costs at enterprises are described (cost reduction, process automation, outsourcing, Lean Management, economies of scale, energy efficiency, strategic supply).

The methods of cost management are also summarized - direct costing, standard cost, kaizen costing, target costing, ABC method, absorption costing, cost killing, LCC analysis, CVP analysis, economic value added method, functional cost analysis, benchmarking.

The components of the cost optimization process are presented (analysis, planning, organization, accounting, motivation, control and regulation).

Recommendations for cost optimization are substantiated and it is determined that cost optimization is an important component of effective business management. It allows you to maintain competitiveness, ensure stable financial results and improve the company's resilience to external and internal economic changes. The use of various cost optimization methods, such as outsourcing, automation, break-even analysis and cost structure review, allows you to significantly increase the efficiency of business activities and reduce economic risks.

Keywords: costs, cost optimization, cost management, methods of the cost management, methods of the cost optimization, cost control, profitability.

Вступ

Оптимізація витрат є одним із ключових аспектів ефективного управління організацією підприємницької діяльності. В умовах сучасного бізнес-середовища, коли конкуренція зростає, а вимоги до економічної ефективності та прибутковості підприємств посилюються, питання оптимізації витрат набуває особливої актуальності. У цьому контексті важливим є впровадження системного підходу, що дозволяє знизити непотрібні витрати, зберігаючи при цьому високу якість продукції чи послуг, що надаються.

Актуальність теми статті зумовлена постійно змінюваними умовами ведення бізнесу, високою конкуренцією та необхідністю підвищення економічної ефективності підприємств. В умовах глобалізації економіки та постійних коливань на ринках, підприємства вимушені шукати нові шляхи для збереження та збільшення прибутковості при обмежених ресурсах. Водночас, значення ефективного управління витратами значно зростає, оскільки зниження витрат без втрати якості продукції чи послуг може стати важливим чинником для досягнення конкурентних переваг. Крім того, глобальні економічні виклики, такі як інфляція, зміна валютних курсів, коливання цін на сировину та енергоресурси, підвищують ризики для підприємств, що спонукає їх до пошуку можливостей оптимізації витрат. Впровадження інноваційних технологій, автоматизація процесів, аутсорсинг та інші методи оптимізації є необхідними для підтримки фінансової стійкості підприємств та їх здатності адаптуватися до змінюваних умов бізнес-середовища.

Аналіз проблеми оптимізації витрат в організації підприємницької діяльності серед українських та зарубіжних вчених свідчить про широкий спектр підходів та методів, які застосовуються для вирішення цього питання. Сутність оптимізації витрат розглядається в роботах таких авторів, як Кукало Д., Лизунова О., Кічор І., Горин В., Яновський Д. Варто зазначити, що більшість науковців акцентують увагу на різноманітних підходах до оптимізації витрат в умовах ринку. Зокрема, в дослідженнях українських науковців В. Захарченко, М. Акулюшина, Л. Лінгур [1] розглядаються проблеми моделювання процесів управління витратами в умовах невизначеності.

Г. Чміль, Н. Кащена, І. Нестеренко [2] актуалізували питання необхідності організації контролю за витратами на просування та продажу товарів і послуг відповідно до інформаційних потреб системи управління в умовах сталого розвитку ринку та визначили їхні характерні ознаки.

Варто зазначити, що, не зважаючи на значну кількість досліджень, серед науковців досі не існує єдиного підходу до трактування категорії «оптимізація витрат» та її методів, що визначає актуальність подальших досліджень. Враховуючи постійні зміни в економічних умовах та різноманіття практичних підходів до оптимізації витрат, необхідно продовжувати дослідження в цій сфері, особливо в контексті специфіки підприємств в Україні. Також актуальним є вивчення інноваційних методів та інструментів, які застосовуються для зниження витрат без шкоди для якості продукції або послуг.

Таким чином, *мета статті* полягає в розгляді сутності процесу оптимізації витрат підприємства, його складових елементів, методів та розробці рекомендацій щодо оптимізації витрат в сучасних умовах господарювання.

Результати

Управління витратами – це процес планування, контролю та оптимізації витрат підприємства для забезпечення його фінансової стійкості, підвищення прибутковості та конкурентоспроможності. Це один із ключових аспектів фінансового менеджменту, що охоплює аналіз витрат, розробку стратегії їх мінімізації та впровадження ефективних методів контролю.

В. Захарченко, М. Акулюшина, Л. Лінгур вказують, що мета управління витратами в сучасних умовах полягає першочергово не у точному визначенні величини собівартості продукції, а у виявленні того, яким чином вона сформувалась [1]. Основним фактором зростання прибутку, на думку Д. Яновського, є саме оптимізація витрат виробничого підприємства [3].

На нашу думку, оптимізація витрат може бути визначена як процес зменшення витрат без втрати ефективності виробничих і управлінських процесів. Вона охоплює ряд етапів, починаючи від ідентифікації неефективних витрат і закінчуючи їх усуненням або перерозподілом (рис. 1).

Звичайно, цей процес не повинен закінчуватися контролем та оцінюванням ефективності впроваджених заходів; це має бути вдосконалення процесу управління витратами на постійній основі з метою підтримки досягнутого рівня витрат і пошуку нових можливостей для підвищення ефективності. Варто в цьому контексті проводити регулярний аудит витрат і фінансових показників, використовувати гнучкі підходи до управління витратами, запроваджувати систему мотивації працівників для зниження витрат і підвищення продуктивності, постійно аналізувати ринок та адаптуватися до змін.

Необхідність оптимізації витрат виникає через низку економічних, фінансових і ринкових факторів, основні з яких представлені на рис. 2.

Регулярний аналіз і коригування структури витрат дозволяє виявити найбільш дорогі та низькоефективні складові діяльності, що потребують оптимізації. Перенесення частини функцій або процесів на зовнішніх підрядників дозволяє зменшити витрати на утримання персоналу та необхідність інвестування в спеціалізоване обладнання.

Рис. 1. Процес оптимізації витрат підприємства

Джерело: сформовано авторами

Рис. 2. Фактори необхідності оптимізації витрат підприємства

Джерело: сформовано авторами

Для досягнення оптимізації витрат в підприємницькій діяльності застосовуються різноманітні методи (табл. 1).

Таблиця 1

Методи оптимізації витрат в підприємницьких структурах

Назва методу	Характеристика
Зниження витрат	Скорочення непотрібних витрат, зменшення витрат на сировину, робочу силу та інші ресурси.
Автоматизація процесів	Впровадження новітніх технологій для зменшення витрат часу та ресурсів, підвищення ефективності.
Аутсорсинг	Перенесення частини функцій на зовнішніх підрядників для зниження витрат на утримання персоналу.
Управління за принципами «Лін» (Lean Management)	Оптимізація процесів через виявлення та усунення неефективних етапів виробництва (марнотратства).
Економія на масштабах	Зменшення витрат на одиницю продукції шляхом збільшення обсягів виробництва.
Енергетична ефективність	Впровадження енергоощадних технологій для зменшення витрат на енергоресурси.
Стратегічне постачання	Оптимізація витрат шляхом вибору постачальників, ведення переговорів про знижки та вигідні умови.

Джерело: сформовано авторами

Як зазначають С. Кулакова, А. Ткаченко, М. Разно, «управління витратами – це процес свідомого планування та контролю фінансових потоків підприємства, що сприяє зменшенню ризиків перевищення бюджету завдяки точнішим прогнозам майбутніх витрат. Ефективне управління витратами є ключем до досягнення високих економічних результатів і тому є важливою складовою управління бізнесом (господарською діяльністю)» [4]. Автори зазначають, що наявні методи управління витратами підприємств можна поділити на дві групи: за країнами походження та застосування [4, с. 43]. Вважаємо, що ці методи за своєю суттю покликані оптимізувати витрати, тому їх характеристику представимо у табл. 2.

Таблиця 2

Методи управління витратами, що використовуються в українській та зарубіжній практиці

Назва методу	Коротка характеристика
Директ-костинг	Метод обчислення собівартості, що включає лише прямі витрати, зокрема змінні частини накладних витрат.
Стандарт-кост	Визначення попередньої собівартості, яка має використовуватись як еталон для порівняння фактичних витрат.
Кайзен-костинг	Постійне вдосконалення бізнес-процесів та зниження витрат на всіх рівнях підприємства через залучення усіх співробітників.
Таргет-костинг	Метод, що орієнтується на визначення максимально допустимої собівартості продукту для досягнення бажаного прибутку.
АВС-метод	Розподіл витрат відповідно до конкретних видів діяльності, що допомагає краще визначати витратні фактори.
Абсорпшн-костинг	Включення всіх витрат, як прямих, так і накладних, у загальну собівартість продукції через пропорційний розподіл.

Кост-кілінг	Стратегії скорочення витрат через оптимізацію робочої сили, продаж активів, що не використовуються, та зниження соціальних витрат.
LCC-аналіз	Визначення витрат на різних етапах життєвого циклу продукту, від його створення до утилізації.
CVP-аналіз	Оцінювання взаємозв'язку між витратами, доходами та прибутком для визначення критичних точок бізнесу.
Метод економічної доданої вартості	Визначення вартості, яку створюють різні підрозділи або працівники, з метою диференційованої мотивації.
Функціонально-вартісний аналіз	Аналіз витрат на виконання різних функцій, що дозволяє оцінити їх ефективність та економічність.
Бенчмаркінг	Порівняння власних витрат та процесів із кращими практиками інших підприємств для виявлення можливостей для зниження витрат.

Джерело: сформовано авторами на основі [4-6]

Підтримуємо думку Д. Кукало та О. Лизунової, що оптимізація витрат стає ключовим фактором для забезпечення стійкості українських компаній. Аналіз витрат дозволяє виявити резерви їх зниження та оптимізації, забезпечуючи необхідну інформаційну базу для прийняття рішень [7]. Складовими елементами процесу оптимізації витрат варто назвати наступні (рис. 3).

Д. Яновський, досліджуючи питання впливу оптимізації витрат на фінансову стійкість підприємства, зазначає, що ефективна оптимізація витрат сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства [3]. Зменшення витрат при збереженні обсягів виробництва дозволяє підвищити рентабельність та конкурентоспроможність на ринку. Своєю чергою, зростання прибутку сприяє покращенню фінансової ситуації підприємства, зниженню залежності від зовнішніх джерел фінансування та збільшенню можливостей для подальших інвестицій.

Отже, оптимізація витрат є важливою складовою ефективного управління підприємницькою діяльністю. Вона дозволяє зберігати конкурентоспроможність, забезпечувати стабільний фінансовий результат та покращувати стійкість підприємства до зовнішніх і внутрішніх економічних змін. Застосування різноманітних методів оптимізації витрат, таких як аутсорсинг, автоматизація, аналіз беззбитковості та перегляд структури витрат, дозволяє значно підвищити ефективність підприємницької діяльності та знизити економічні ризики.

Виходячи з проведеного дослідження, можна запропонувати певні рекомендації щодо оптимізації витрат:

1. Запровадження системи планування та контролю витрат. Рекомендується розробити чітку систему планування витрат на підприємстві, яка дозволить прогнозувати майбутні витрати та контролювати їх виконання. Це дозволить вчасно виявляти відхилення від запланованих показників і оперативно вживати коригувальних заходів.

2. Впровадження автоматизації та інформаційних технологій. Автоматизація процесів управління витратами за допомогою програмних засобів допоможе значно скоротити час на обробку даних і мінімізувати людський фактор. Використання сучасних ERP-систем дозволяє отримувати точну та актуальну інформацію про витрати в реальному часі.

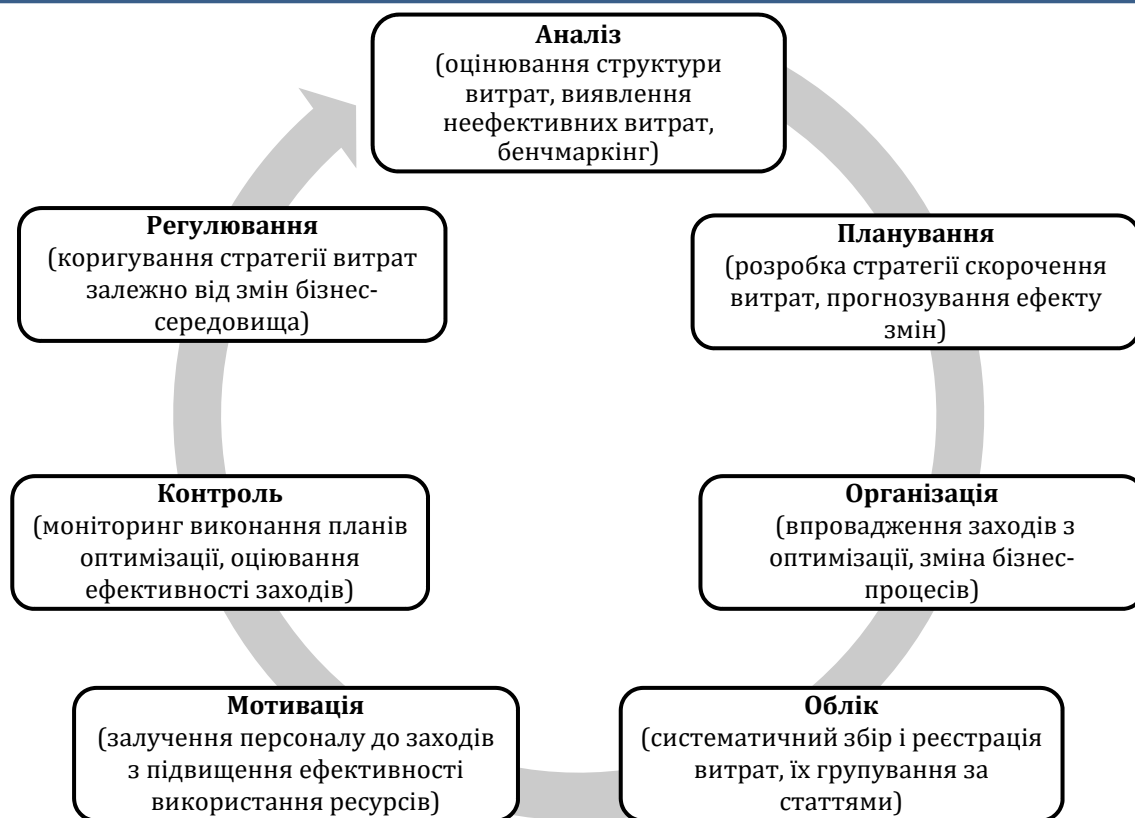

Рис. 3. Складові процесу оптимізації витрат підприємства

Джерело: сформовано авторами

3. Оптимізація використовуваних ресурсів. Для зменшення витрат важливо здійснювати регулярний аналіз використання ресурсів (матеріальних, трудових, енергетичних) та визначати можливості для їх більш ефективного використання. Це може включати зменшення відходів, покращення енергоефективності та оптимізацію трудових процесів.

4. Аутсорсинг неосновних функцій. Замість того, щоб утримувати висококваліфікованих працівників для виконання неосновних функцій (наприклад, бухгалтерія, охорона, прибирання), варто передати ці функції на аутсорсинг. Це дозволить знизити витрати на заробітну плату та інші адміністративні витрати.

5. Інвестування в енергоощадні технології. Перехід на більш енергоефективне обладнання та використання альтернативних джерел енергії дозволить значно зменшити витрати на енергоресурси. Впровадження енергозберігаючих заходів (наприклад, LED-освітлення, теплоізоляція) сприятиме зниженню загальних витрат.

6. Підвищення ефективності виробничих процесів. Застосування методів «Лін» (Lean), які передбачають виявлення та усунення неефективних процесів і витрат, дозволить підвищити продуктивність праці та зменшити витрати на виробництво. Це також включає впровадження системи безперервного вдосконалення процесів (Kaizen).

7. Аналіз та оптимізація постачальників і цінових умов. Регулярний перегляд умов співпраці з постачальниками та проведення тендерів дозволить знайти більш вигідні умови закупівель і знизити витрати на сировину та матеріали. Важливо також здійснювати переговори про знижки та спеціальні умови співпраці для досягнення економії.

8. Оптимізація структури. Важливо регулярно проводити оцінювання ефективності роботи працівників і за необхідності проводити оптимізацію чисельності

персоналу. Залучення додаткових ресурсів тільки в разі необхідності дозволить уникнути надмірних витрат на утримання штату.

9. Використання аналітики та прогнозування витрат. Важливо використовувати аналітичні інструменти для прогнозування майбутніх витрат і своєчасного коригування стратегії підприємства. Це дозволить не лише зменшити витрати, але й підвищити ефективність фінансового управління.

10. Покращення взаємодії між відділами. Підвищення рівня взаємодії між різними підрозділами підприємства дозволить краще координувати витрати на всіх етапах виробничого процесу. Командна робота та регулярне обговорення витрат допомагають знаходити більш економічно вигідні рішення.

Висновки

Оптимізація витрат на підприємстві є необхідною умовою забезпечення його стійкості та конкурентоспроможності в сучасних умовах. Ефективне управління витратами дозволяє раціонально використовувати ресурси, підвищувати рентабельність і підтримувати фінансову стабільність навіть у кризові періоди. В умовах воєнних викликів, що постали перед Україною, питання оптимізації витрат стає ще більш актуальним, оскільки підприємства змушені працювати в умовах дефіциту ресурсів, порушення логістичних ланцюгів та загального економічного спаду.

Раціональне скорочення витрат без втрати якості продукції чи послуг допомагає підприємствам адаптуватися до нестабільності, зберігати робочі місця та підтримувати соціальну відповідальність перед суспільством. Оптимізація дозволяє акумулювати фінансові резерви для подальшого розвитку та інвестування в нові технології, що сприяє стійкості бізнесу в довгостроковій перспективі. Вона також є важливим інструментом в антикризовому менеджменті, оскільки дозволяє запобігти фінансовим втратам і забезпечити гнучкість у прийнятті управлінських рішень.

Для українських підприємств у воєнний час оптимізація витрат є не лише економічним, а й стратегічним завданням, що допомагає їм вижити, адаптуватися до нових реалій та зробити свій внесок у відновлення економіки країни.

Список використаних джерел

1. Захарченко В., Акулюшина М., Лінгур Л. Моделювання процесів управління витратами в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-2>.
2. Чміль Г. Л., Кашена Н. Б., Нестеренко І. В. Розбудова системи контролю витрат на просування та продаж товарів і послуг. *Інфраструктура ринку*. 2022. Випуск 68. С. 163-169. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/13471/1/Infrastruktura%20Rynku%2068_2022.pdf (дата звернення: 10.02.2025).
3. Яновський Д. Л. Оптимізація витрат як елемент механізму забезпечення фінансової стійкості підприємства. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2021. №3(17). С. 87-95. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2021/No3/87.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).
4. Кулакова С., Ткаченко А., Разно М. Сучасні аспекти управління витратами українських підприємств. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. 2023. № 1(8). С. 40-48. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/12350/1/21679-Article%20Text-39520-1-10-20230502.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).
5. Глушач Ю., Фальченко О. Методичні аспекти обліку витрат та калькулювання собівартості продукції у вітчизняній та зарубіжній обліковій практиці. *Економіка*

та суспільство. 2021. Випуск № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-49>.

6. Пустова І. В. Методи управління витратами в сучасних умовах: ефективність застосування, переваги та недоліки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 11. С. 39-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_11_12 (дата звернення: 12.02.2025).
7. Кукало Д. С., Лизунова О. М. Оптимізація витрат підприємства URL: <https://donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/zbirnyk-2024-1.pdf#page=22> (дата звернення: 10.02.2025).